

Religiooni patopsühholoogia: kerge vaimupuue/intellektipuue TÜ religiooniantropoloogia magistriõpe Lembi Riistan

Kerge vaimupuudega (õpiraskusega, intellektipuudega, kerge vaimse alaarenguga) isikuks nimetatakse sellist isikut, kellel on püsivad tunnetustegevuse häired peaju orgaanilise kahjustuse tagajärjel.

Peab olema 3 komponenti:

- 1) peaju orgaaniline kahjustus (kahjustatud on kesknärvisüsteem – edaspidi KNS, kusjuures tegemist on ajurakkude hävimise või taastumatu kahjustusega) arengu varastel etappidel – looteas, sünnituse ajal või väikelapseas – enne 3. eluaastat.

Täheldatakse mitmesuguseid peaju anatoomilisi muutusi: ajukäärude puudulik areng, ajukoore kihtide vähesus, rakkude ebaõige asetus kihtides, närvirakkude vähesus; ajukelme paksenemine, selle kokkukasvamine ajukoega jmt. Hüdrosefaalia (vesipäisuse) puhul ringleb ajuvedelik ebanormaalselt, see seab ajurakkude edasise arengu patoloogilistesse tingimustesse.

- 2) Tunnetustegevuse häired – kõik psüühilised protsessid on puudulikud, iseloomulik veel see, et psüühiline puudulikkus on hierarhiline – rohkem on kahjustatud kõrgem närvitegevus: mõtlemine, mälu, kõne. Sageli täheldatakse erutus-ja pidurdusprotsesside tasakaalu häireid. Siit tulenevad muutused isiksuse käitumises (liigne emotsionaalsus, hüsteerilisus või vastupidi inertsus, passiivsus. Uute seoste kujunemine on raskendatud – uute teadmiste, oskuste omandamine raskendatud. Siit tuleneb ka vaimupuudega inimeste mõtlemisjäikus. Ümbritsevat tajutakse sageli väga kitsalt, ainult isiklike kogemustega seoses; väljaspool oma kogemusi toimuv ei jää meelde, sest puuduvad isiklikud seosed. Meelespidamise ja meenutamise raskused. Tähelepanudefitsiit, eriti

tahtliku tähelepanu korral – kõrvalised ärritajad, mis on tugevamad, tõmbavad tähelepanu – edaspidi thp - endale.

- 3) Tunnetustegevuse häired on püsivad, kestavad kogu elu. Sellepärast vajavad intellektipuudega isikud ettevalmistust tulevaseks eluks, kusjuures nende õpetamine peab lähtuma nende puudest ja aitama seda kompenseerida.

Vaimse arengu peetuse (VAP) korral ei ole tunnetustegevuse häired püsivad ja ei ole alati seotud KNS kahjustusega. VAP korral võib inimene taas saavutada „normi“ – aja jooksul on võimelised saavutama normaalsete eakaaslastega võrdse taseme, kui on soodustav miljö, õige õpetus ja kasvatus.

Vaimupuude põhjused:

I Pärilikud tegurid:

1. Kromosoomihäired (Downi sündroom, sugukromosoomidega seotud häired). (*Downi sündroom – sügoot saab viljastumise momendil ühe üleliigse kromosoomi, mis põhjustab hilisema vaimse alaarengu ja ebahariliku füüsilise väljanägemise. Sündroomi kliinilist pilti kirjeldas esmakordselt dr. J.Langdon Down 1866. aastal. Ainuüksi kliiniliste tunnuste põhjal on DS-i lihtne diagnoosida juba vastsündinueas. Iseloomulikeks tunnusteks peetakse laia lamedat nägu, viltuse lõikega silmi, epikantust, lühikest nina, suurt lõhedega keelt, hammaste anomaaliaid, düsplastilisi kõrvu, ahvivagu peopesas, muutunud dermatoglüüfe, kaasasündinud südamerikkeid, lihashüpotooniat, luude aregu defekte jt. anomaaliaid. Kõige tõsisemaks puudeks on neil aga vaimne alaareng, mille raskus varieerub debiilsusest idiootsuseni. Down'idel esineb ka immuunsüsteemi häireid, mistõttu nad on vastuvõtlikumad infektsioossetele haigustele, sageli esineb hüpotüreodismi, ägedat leukeemiat või katarrakti. Nende keskmine eluiga ei ületa 30 aastat. Haiguse varasem nimetus mongolism. Downi sündroomi puhul on arvatud, et see on tugevasti seoses isa ja ema vanusega ja et eriti üle 35-aastastel emadel on suurem risk sünnitada selle häirega last. Tegelikult on sünnib viimasel ajal Downi tõvega lapsi tihti ka noortel naistel.)*)
2. Ühest geenist tingitud häired
(x-kromosoomiga päranduvad seisundid jm)
3. Mitmest tegurist tingitud seisundid
 - üks esimese astme või kaks või rohkem teise astme sugulast on alaarenenud
 - vanemad normaalsed, kuid suguvõsas esineb mitmest tegurist tingitud vaimset alaarengut
 - psühhoosid, mille puhul selgelt täheldatav pärilik komponent
 - autism
 - skisofreenia

II Prenataalsed põhjused:

1. Alkoholi ja uimastite tarbimine.
2. Raseduse ajal põetud haigused (punetised, toksoplasmoos). Ravimite tarvitamine, toksiliste ainete mõju. Füüsilised traumad.
3. Rasedusega seotud häired (rasedustoksikoos, ema suhkurtõbi, kõrgvererõhutõbi, enneaegsus, ülekantus, mitmikrasedus).

III Sünnitusega seotud häired:

1. Sünnituskomplikatsioonid (vastsündinu ajuverevalum, hapnikuvaegus või –puudus sünnitusel, pikaleveninud sünnitus).
2. Põletikud (vastsündinu sepsis või meningiit, lootevee enneaegsest puhkemisest tingitud põletik)
3. Vastsündinuperioodi häired (vastsündinu ikterus - hüperbilirubineemia, vastsündinu madal veresuhkru tase – hüpoglükeemia, vastsündinu respiratoorse düstressi sündroom – RDS)

IV Sünnijärgsed tegurid:

1. Põletikud (meningiit, entsefaliit)
2. Muud aju kahjustavad tegurid (ajukasvaja, peatrauma, uppumine)
3. Psühhoosid, mil puudub pärilik taust (autism, skisofreenia, muu)

Keskmiselt 10-15% juhtudest jääb tundmatu põhjusega rühma.

Psühhiaatrias defineeritakse vaimupuuet RHK (Rahvusvaheline Haiguste Klassifikatsioon) järgi järgmiselt:

kerge vaimne alaareng – F70; IQ testide tulemused vahemikus 50-69.

mõõdukas vaimne alaareng – F71; IQ testide tulemused vahemikus 35-49.

raske vaimne alaareng – F72; IQ 20-34.

sügav vaimne alaareng – F74; IQ alla 20.

Tinglikult võiks siis öelda, et normintellekt algab 70st; elu näitab siiski, et ka testides tulemuse 70-80 (85) saanud lapsed on sageli „piiripealsed“, suutmata hakkama saada tavakooli nõudmiste ja kooliprogrammidega ning vajades täiendõpet ja nõustamist.

Kui vaimse alaarengu põhjus on teada, tuleb kasutada veel muid RHK koode: näiteks F72 lisandub E00 – kaasasündinud joodivaegussündroom.

Vaimse alaarengu olemasolu ei välista muid diagnoose.

Vaimne alaareng on intellekti puudulik või peetunud areng, mida iseloomustab oskuste puudulik areng. Sellega kaasneb kõigi intelligentsuse tasandite – tunnetuse, kõne, motoorika ja sotsiaalse suhtlemise madal tase. VA-ga võib kaasneda ka mõni muu vaimne või füüsiline häire (3-4 x sagedamini kui populatsioonis üldiselt). VA isikutel on suurem risk saada ekspluateeritud ja/või

füüsiliselt/seksuaalselt kuritarvitatud. Neil on nõrgenenud sotsiaalse adaptatsiooni võime, kuigi kerge VA-ga isikuil ei pruugi see soodsas sotsiaalses miljöös olla silmatorkav.

Diagnoosimine

Intellektil ei ole mingit kindlat ühest tunnust, vaid ta on hinnatav suure arvu erisuguste rohkem või vähem spetsiifiliste võimete kaudu.

I-t võiks defineerida: I on võime mõista maailma, mõelda ratsionaalselt ja vajadusel efektiivselt ressursse kasutada.

L. Thurstone on toonud välja 7 primaarvõimet, mis moodustavad intelligentsuse:

- verbaalne arusaamine
- kõne voolavus
- numbriline võimekus
- ruumiline võimekus
- mälu
- tajuvõimekus
- loogiline mõtlemine.

Kuigi kõigi nende võimete üldine tendents on areneda ja saavutada kindel tase, on individuaalsed erinevused suured, eriti VA isikute puhul. Vaatamata taustaks olevale VA-le, võib neil ilmned suuri kahjustusi ühes valdkonnas (näiteks kõnes) ja suhteliselt häid võimeid mõnes teises valdkonnas (näiteks ruumitajus).

Intellekti taseme hindamine peab baseeruma mitmekülgisel objektiivsel kättesaadaval infol, hõlmates

- 1) kliinilise uurimise andmeid
- 2) adaptiivse käitumise taset (arvesse võttes kultuuritausta)
- 3) psühhomeetriliste testuuringute tulemusi.

Kindla diagnoosi panekuks peab intellektuaalne tegevus olema alaarenenud ja selle tagajärjel omakorda vähenenud igapäevaste sotsiaalsete nõudmistega kohanemise võime.

VA hindamine peab põhinema võimete globaalsel hindamisel, mitte tuginema ainult mõne üksiku psüühikavaldkonna või oskuste taseme hinnangule.

Tuleb tähele panna, et allpool esitatud IQ tasemed on ette nähtud kui orienteerivad ja neid ei tohi kasutada jäigalt eri kultuurisituatsioonidest tulenevate probleemide hindamisel.

IQ tuleb määrata, lähtudes standardiseeritud ja individuaalselt kasutatavatest intelligentsustestidest, milles on arvestatud

- kohalikke kultuurinorme
- isiku taset
- spetsiifilisi lisapuudeid, nt ekspressiivse kõne probleemid, kuulmiskahjustus, kehalised puuded.

Sotsiaalse küpsuse ja adaptatsioonitaseme hindamise skaalad (kohalikul standardiseeritud) tuleb täita vanemate või hooldajate poolt või ka uuritava peresituatsiooni ja igapäevase eluga kursis olevate isikute küsitlemise alusel. Ilma standardiseeritud uuringute kasutamiseta tuleb diagnoosi käsitleda vaid kui esialgset.

KERGE INTELLEKTIPUUE (F70).

Need inimesed omandavad keele mõningase viivitusega, kuid enamik on võimelised kasutama keelt igapäevaelus, osalema vestluses ja kliinilises intervjuus.

Enamus neist on saavutanud

- täieliku iseseisvuse eneseteenindusel (söömine, pesemine, riietumine, puhtuse pidamine)
- praktilised ja koduse tegevuse oskused
- nende oskuste kujunemise tempo on normist tunduvalt aeglasem.

Välimuse poolest ei ole valdavalt mingil moel eristatavad nn normist.

Põhilised raskused:

- koolihariduse omandamisel on enamusel suuri probleeme eneseväljenduse, lugemise ja kirjutamisega, kuid tõhusal abistamisel võib täheldada võimete tunduvat arengut ja puudulikkuse kompenseerimist. Keeleliste väljendite ja neist arusaamise hilisem areng, ka ekspressiivse kõnega seotud probleemid võivad püsima jääda ka täiskasvanueas ja takistada iseseisvuse arengut.

KÕNE

Bioloogiliselt (geneetiliselt) ei ole inimese kõnevõime päritav, küll aga on inimesel bioloogilised eeldused kõnelema õppida. Need eeldused on:

- normaalselt arenenud kesknärvisüsteem
- kahjustamata meelegaorganid
- kahjustamata perifeersed kõneorganid.

Puudulik areng või kahjustus ükskõik millises nimetatud lülis põhjustab kõnepuude – omandatud või arengupuude.

Suuraju koor on meie KNS kõrgeim osa, 2-4 mm paksune hallaine kiht, mis katab mantlisarnaselt peaju mõlemad poolkerasid. Suuraju koor sisaldab ca 14 miljonit närvirakku, pindala on käärude ja vagude tõttu kuni 2500 kuupsentimeetrit. Ajukoore all paikneb närvirakkude aksonitest koosnev valgeaine, aksonid juhivad erutust ajukoore, selle ühest piirkonnast teise ja koorest KNS allpool asuvasse osadesse.

Terve ja tervikliku aju korral antakse info pidevalt üle ühelt poolkeralt teisele ja aju töötab ühtse tervikuna.

Paremakäelistel inimestel on

- vasak poolkera loogilise ja abstraktse mõtlemise kandjaks,
- parem poolkera kujundilise ja konkreetse tunnetuse kandjaks.

Kui töötab ainult vasak poolkera, täheldatakse mitmeid psüühika muutusi:

- kõne elavnenud, kõne vastuvõtt parem, kuid intonatsioon lamenenud, kõne monotoonne ja ilma varjunditeta; ka teise inimese kõne vastuvõtmisel ei oma intonatsioonilised nüansid mingit tähendust.
- Ei suuda eristada vahetuid helisid, nt linnulaulu.
- Nägemisärrituste vastuvõtt raskendatud, eriti esemete kuju, suuruse, värvuse ja vastastikuste suhete tunnetamise osas.
- Teadmised mälus hästi säilinud, kuid vahetu kogemuse materjal ei ole käepärane ja inimene ei suuda uut kogemust õppida.
- Kõrgendatud meeleolu, heasüdamlikkus, sõbralikkus.

Kui töötab ainult parem poolkera:

- kõnefunktsioon suuresti häiritud: takistatud aktiivne kõne, eriti abstraktsete mõistete kasutamine; kuulnud kõne mõitsemise võime vähenenud, alanenud tähelepanu koondamise võime kõne jälgimisele.
- Suudab aga mõista kõne intonatsioone ja kaasnevat miimikat ning ka ise neid kõnes kasutama.
- Vahetute kuulmis- ja nägemisärrituste vastuvõtuvõime elavam, käevilumus on parem.
- Mälu abstraktse sõnalise materjali osas tunduvalt nõrgenenud, vahetute muljete talletamine ja reprodutseerimine aga hoopis parem.
- Meeleolu alanenud, domineerib murelikkus, pessimism, kaeblik, hädine hoiak.

Rida psüühikat mõjutavaid keemilisi aineid (sh alkohol) avaldavad kummalegi poolkerale erinevat toimet, kusjuures konkreetne kompleksne efekt sõltub inimese ajupoolerade asümmeetriast.

Pikka aega on olnud oluliseks küsimus: kas kõnetegevust juhivad mingid keskused ajus? Osa teadlasi väidab, et seda teevad 1-2 keskust ajus, teised aga, et kõnetegevusega on seotud kogu aju. Ilmselt on vastus, nagu sellistel juhtudel ikka, kusagil vahepeal.

1861. a kirjeldas **P. Broca** patsienti, kes oli kõnevõime täielikult kaotanud (kuigi sai kõnest aru) ja kellel pärast surma leiti anatoomiline kahjustus otsmikusagara premotoorses osas (tänap tuntud Broca keskusena). 1874. a kirjeldas **Wernicke** sensorset kõnekeskust oimusagaras – selle kahjustusega isik ei suutnud kõnet tajuda (sõnu ära tunda). Järeldati, et ajus on 2 kõnetegevust juhtivat keskust – üks juhivad ekspressiivset, teine impressiivset kõnet. Kuid üsna varsti avastati, et kõnepuuded ilmnevad ka aju teiste osade kahjustuste puhul. Ka ei kutsu B ja W keskuste anatoomiline kahjustus alati esile afaasiat. Neuroloog **Headi** seisukohad (1983) lokalisatsiooni suhtes on järgmised:

* ajus ei ole olemas kõne, kirjutamise, lugemise ega teiste verbaalse käitumise vormide keskusi, kuid on olemas ajupiirkonnad, mille kahjustus kutsub esile sümboolse väljenduse puuded.

* ajukahjustused (nende koht) mõjutavad kõneprotsesside sooritamist erinevalt, mistõttu kõnepuue avaldub erinevate kliiniliste sümptomite kujul.

1. Keelepuuded, mille puhul kannatab keelesüsteem: alakõne ja afaasia. Keelesüsteem on omandamata või puudulikult omandatud. Keelevaist (keele süsteemi ja normi ebateadlik tunnetamine) puudulik.

Raskused on kõne mõistmisel – näiteks: *näita sullepead! Näita pastakat! Näita sullepeaga pastakat! Näita pastakaga sullepead! Pane sullepea pliitsist paremale!*

Intellektipuueteega lastel on baassõnavara väike, mõtete väljendamise täpsus kannatab, seosed sõnade vahel vähesed. Suured probleemid sünonüümide kasutamisel, ülekantud tähenduse mõistmisel, metafooride, võrdluste mõistmisel, mõistatuste lahendamisel.

14-aastane poiss: Räägiti lugu: Jaan tuli kooli, aga tal oli kõik õppimata. Õpetaja tegi kontrolltöö, Jaan sai kahe. Õpetaja lubas Jaani emale helistada. Nüüd oli Jaanil jänes põues. Kuidas ütled teisiti? – Ei osanud midagi öelda. Küsimus: kas Jaan oli koju minnes arg või julge? – Arg. – Miks ta kartis? – Kooli ei või ju jänest võtta.

Eelmisel suvel oli väga palav, sel suvel sadas jälle palju vihma. Praegu on rohkesti lund, eelmisel talvel polnud peaaegu üldse. Aastad pole ju vennad. Ütle teisiti! – Et nad pole sugulased.

Magajale kassile ei jookse hiir suhu. – Seletus: kass magab ju, suu kinni, ei saa suhu joosta.

Minu vend on kuldsete kätega. – Tal on kullast sõrmused.

(Tähendamissõnad.) Ei suudeta näha teksti taga peituvat; kuna sõnavara ja elukogemus on väike, siis ei oma teksti mõistmiseks vajalikku tausta.

2. Kõne realiseerimispuuded, kus keelesüsteem otseselt ei kannata, kuid kõne produtseeritakse moonutatult (häälikute asendamine: pleier – preiel, vanilje – valine), häälikute moonutamine (näiteks k asemel t – pätapitt), kogelus.

Intellektipuudega laste puhul on tavaline, et keelepuuded ja realiseerimispuuded esinevad koos, nagu nägime ka näidetest.

Normaalne laps omandab silbimoodustamiseoskuse esimese eluaasta teisel poolel – lalinaperioodil. Lalisema hakkavad kõik motoorse kõnekeskuse kahjustuseta lapsed. Intellektipuueteega lastel lalin hilineb, piiratult areneb see ka teistel arenguhälvetega lastel. Siit algavad keelesüsteemi omandamise raskused.

Professor Karl Karlep juhib tähelepanu sellele, et normeeritud koolisilp ei ole loomulik hääldusüksus. Hääldamise ja lugemise õpetamisel on otstarbekas lähtuda reaalsest liigendamise kōnevoolus (seega mitte *leh-mad*, vaid häälimine: *l-e-h-m-a-d*).

3. Düsgraafia – kirjutamisraskused.

4. Düsleksia – lugemisraskused. Sageli pūūavad aimata, kuid puuduliku keelevaistu tõttu ei suuda, lugemise tulemuseks sageli absurdseid sõnu, millega omakorda kaasnevad tekstimōistmisraskused. Inglise keeles sõna *obstainer tõlge – lugemisraskuste tõttu esinesid sõnaraamatu kasutamisel lisaks õigele sõnale „karsklane“ variandid „krantslane“, „marslane“ ja „kaslane“.*

Intellektipuude puhul ei pruugi need kōik olemas olla, näiteks paljud lapsed loevad hästi, kuid keelesüsteem kannatab päris kindlasti. Kui kōnemōistmine on puudulik ja eneseväljendusoskus piiratud, ei omanda laps koolinōuete täitmiseks vajalikku lugemisoskust; kui lugemisoskus pole välja kujunenud ega sorav, ilmnevad suured raskused näiteks matemaatika tekstülesannete mōistmisel (korda rohkem, vōrra rohkem, vōrra vähem; juurde, ära) ja veel enam edaspidi, kui õppekavasse lisanduvad jutustavad ained. Siis on **ōpiraskus** juba välja kujunenud, õppimine käib lapsele üha enam üle jõu, kaasneb edutus, sageli tõrjutus, õpetajate kannatamatus, tihti ka vanemate meelepaha, vastumeelsus kooli suhtes, popitamine, kambad ja päris tihti ka kuritegevus.

ERIMETOODIKA.

- Noobid
- Tekstide lihtsustamine
- Lausemallide andmine
- Spetsiaalsed vōtted jutustama õpetamisel
- Näitlikustamine kōigis ainetes, eriti algklassides
- rohked õppekäigud ja vaatlused
- õpitava seostamine konkreetsete asjade/nähtuste ja isiklike kogemustega
- eriained õppekavas: eluõpetus, kōneravi; individuaalõppekavad.
- Professionaalne tööõpetus (puu- ja metallitōō; õmblemine, kudumine.)
- 10., kutse-eelse ettevalmistuse klass.

Enamik kerge VA isikutest on vōimelised kvalifitseerimata ja poolkvalifitseeritud kāsitsitōōks. Kerge alaareng ei kujuta endast probleemi sotsiokultuurilises kontekstis lihtsate abstraktsioonide tegemisel.

Probleemid enesehinnanguga: liiga madal/liiga kōrge.

Ei mōista sageli huumorit; ka mitteverbaalsete väljendusviiside mōistmine on puudulik, raskusi on žestide, nāoilme, hāāletooni õigelt tõlgendamisel, sedagi tuleb õpetada.

Üldiselt normiga võrreldes väga kergesti mõjutatavad – satuvad kergesti kampadesse, kus saavad käsutäitja rolli. Väheste vaimsete huvide tõttu (mis sa ikka raamatuid loed, kui lugemine on raske töö; paljud lapsed pärit sotsiaalselt vaesest taustast, kuigi ihalus ilusate asjade järele sama suur kui teistel – kodus reisimis-, arvuti- ega internetivõimalusi) hakkavad varakult suitsetama, hulkuma, linna peal pätti tegema.

Suurem risk saada füüsiliselt/seksuaalselt kuritarvitatud. Partneri valikul palju ebakriitilisemad, oma võimete hindamisel sageli ebaadekvaatsed, ei suuda planeerida, oma tulevikku kavandada.

Kui vaimse puudega kaasneb ka märgatav sotsiaalne ja emotsionaalne ebaküpsus, võivad nad mitte toime tulla

- nõudmistega, mida esitab abielu
- laste kasvatamine
- võivad avalduda raskused kultuuritraditsioonide järgimisel.

Mõnedes valdkondades võivad olla vägagi edukad (näitlemine, kujutav kunst, füüsiline suutlikkus, muusikalised võimed).

Võib kaasneda häireid nagu autism, käitumishäired, epilepsia, kehaline võimetus – need tuleb kodeerida sõltumatult haiguse põhikoodist.

Erikooli poolt ja vastu: tänapäeval otsustab lapsevanem, kas ta on nõus oma erivajadustega lapse erikooli suunamisega või mitte. Talle peaks ausalt selgitama kõiki poolt- ja vastu-võimalusi. Arvestada tuleb ka seda, et lapsevanem tavaliselt kipub oma last üle hindama.

- Hälviklaps algklassides oma tööd ise planeerida ei suuda. Mida väiksem laps, seda rohkem abi vajab iga uue asja alguses – hälviklaps vajab kauem ja rohkem abi. Suures klassis õpetaja ei suuda kogu aeg tema kõrval olla, kuigi peaks. Kui on abiõpetaja kõrval, siis küll. Inglismaal on lapsevanem mitmel pool klassis oma last abistamas. Meil jääb erivajadusega laps sageli üksi.
- Tavakoolis ei saa laps sageli „järje peale“, jääb suures klassis kahe silma vahele. Kui avastatakse, et õpiraskus on juba kujunenud, on tegemist juba tagantjärele aitamisega – siis koolis paar korda nädalas pakutav kõneravi ei päästa.
- Sageli ei suuda kodu piisavalt toetada, last „küpseda“ aidata. Ühelt poolt ka vanemad ei oska, teiselt poolt aga näitab kogemus, et neil ei piisa aega, sest vaimupuudega lapsega õppimisel on aja- ja energiakulu tunduvalt suurem kui normlapse puhul. Kõige rohkem vajab abi I kl laps, poisid sageli rohkem.

Seega vajavad ka lapsevanemad sageli eriõpet, kuidas oma lapsel aidata toime tulla.

- Fakt on see, et ca neljandik lastest jääb ainealastele nõudmistele alla. Igas klassis on see neljandik, kellel nõudmiste täitmisega raskusi. See

neljandik vajab juba abi niikuinii. Programmid on koostatud keskmistele lastele orienteerudes, st et see, et see neljandik hädas on, on juba ette otsustatud.

- Kui laste akadeemilist võimekust kujutada näiteks kausi näite põhjal, kus põhjas on hädasolijad, keskel seintel keskmised, n-ö probleemideta lapsed (need, kelle järgi on ka ainekavad ja nõudmised kokku pandud) ja päris kõrgel äärtel andekad (kellega on ju koolis ka omad probleemid, sest neil on liiga kerge), siis põhjas ja äärtel on poisid, keskel tüdrukud. Hälviklaste seas poiste-tüdrukute suhe 3:1, andekate seas sama. (Poiste puhul tõstatub lisaks veel meheliku eeskuju probleem – kui paljudes kodudes puudub isa või ei ole temast suurt eeskuju võtta, siis peaks koolis olema tõeliselt mehelikud õpetajad, kes kodu puudujäägid kompenseeriksid. Tegelikult? Nii kipuvad just need probleemsed poisid ära pätiks minema, sest naistekari ei suuda neid teatud east peale enam talitseda – see käib kõigi koolide kohta. Poisid löövad ka ebaõnnestumiste puhul sagedamini käega, hakkavad puuduma, „saadavad pikalt“, langevad koolist välja.)
- Seni veel tahame hálviklapselt kasvatada töötõõgijat, mitte sotsiaalabi palujat. (Inglismaal näiteks põhirõõhk erikoolides mitte ametiõõppel, vaid viisakal käitumisel ja sellel, kuhu põõrduda, kust abi paluda). Kuna tavakoolis on tõõõpetus nii nagu ta on, jääb hálviklaps ka käelistest oskustest ilma.
- Erikoolis õõpiraskustega laste õõpitulemused reeglina paremad, sest õõpe on jõõkohasem, kasutatakse erimetoodikat, õõppevahendid jõõkohasemad. Tavakoolis lihtsalt ei ole sellise lapse erivajaduste rahuldamiseks sobivaid vahendeid.
- Erikoolis klassid väiksemad, kool linnatingimustes väiksem, individuaalse abistamise võõimalused suuremad.
- Suhtlemine erikoolis laste vahel sõõbralikum – eripärasid aktsepteeritakse kergemini. Tavakoolis koolikiusamise mõõõtmed tunduvalt suuremad, nõõrgemad ja teistmoodi lapsed saavad lihtsalt tappa.
- Hálviklaps tavaklassis segab klassi tõõõd. Abikoolis on klassi tase suhteliselt ühesugusem. Sellepärast ei kao ka suurtes riikides, kus erivajadustega laste integratsiooniga juba ammu tegeldakse, erikoolid ikkagi kuhugi.
- Sageli tähendab tavakooli integreerimine lihtsalt lapse mittemidagitegemist – kas jäetakse istuma või pannakse vaevalised kolmed välja, õõpetajatel ei ole teadmisi, oskusi, kogemusi ega vahendeid nendega tegelemiseks (ideaalis peaks ta tegema harjutused kolmes raskusastmes – aga reaalselt see ei ole võõimalik). Tavakoolis pole ka tõõõkodasid, võõimalusi rütmikaks ja piisavaks kõõneraviks.

Seega tuleb igal aastal erikooli tavakoolist lapsi, kellest jääb mulje, et nad pole aastaid midagi omandanud, aga ometi on tunnistusel rahuldavad hinded. Mitteedasijõudjad, kellel puudub igasugune eduelamus, kaotavad huvi ja lootuse ja langevad koolist välja.

Erikooli vastu

- ühiskonna suhtumine nendesse: kui laps käib erikoolis, on see nagu pere häbiplekk – „lollidekool“, „kroonukas“.
- Kuna laps suhtleb erikoolis samasuguste probleemidega lastega, võivad siit hiljem tulla suhtlemisprobleemid – suletud kogukonna probleem. Tunneb end uutes seltskondades alaväärsena.
- Lihtsustatud õppekava võimaldab hiljem edasi õppida väga piiratud ulatuses.
- On võimalus, et hoolitsetakse liiga, pannakse kergemini häid hindeid (kui suust kasvõi sooja hingeõhkugi tuleb).
- Maakohtades internaadiprobleem – oleks parem, kui algklasside laps elaks kodus.

Ei piisa sedastamisest, et laps on rumal – tuleb näidata, mis tasemel on laps, milles tal on raskused eakaaslastega võrreldes (vanem tunnis, lapse tööd) ja siis leida õige koolilahendus.

Valik kogutud kilde:

Ajalugu (6. klass, orjanduslik kord):

„Niisutusviljelusel niisutati põldusid voolikutest.“

„Niisutusviljeluses külvati seemned otse jõkke.“

„Vanad Hiinas õpiti paberit tegema kavalalt papist.“

„Orjad olid inimesed, kes olid sattunud vangi. Kui toitu oli rohkem, ei tapetud neid enam ära, vaid hoiti alles.“

„Sõjavange ei tapetud enam ära, vaid nad surid ise.“

Missuguseid töid õpetati elevantid Indias tegema?

- Nõusi pesema ja põrandaid ja teisi raskeid töid.

- Vanad india lapsed kodustasid elevanti majapidamistöid tegema mis nad ise ei tahtnud teha.

Kust saadi tänapäeval Mesopotaamia kohta infot, kui seda riiki juba ammu enam olemas ei ole? – Posti teel.

Antiiksed olümpiamängud:

- Olümpiatuli süüdati üksteise vastu joostes.

- Pandi tuli ühele tõrvikule otsa, üks hakkas jooksmas jooksis kuni tuli ära kustus või surnult maha kukkus.

- Olümpiatuli süüdati bentsuga.

- Olümpiavõitjatele pandi maitseained pähe.

Kuidas tehti uudismaad? – Siis, kui ajalehed hakkasid käima.

7. klass: Keskaeg.

Kui keskaegsetes majades peeti puhtust vähem kui tänapäeval, kes võisid siis seal ringi joosta? – Koristajad.

Kes kandsid keskaegses linnas haigusi laiali? – Lehmad, sead, lambad.

„Keskajal tuli ette väga raskeid haigusi, nii et terve linnatäis rahvast võis maha surra. Need haigused olid must surm, valge surm ja aids.“

Paks Margareeta on väga omapärase kujuga ehitis. Mis otstarbel ta keskajal ehitati? – Teletorniks.

Eestlaste muistne vabadusvõitlus ordurüütlite vastu.

- Preestrite ülesanne oli rüütlitele süüa teha.

- Ristisõjas osales ka Kroonika. Selles töötas Läti Henrik, kes pani eestlaste kohta igasugusi kahtlasi kõlakaid kirja.

- Liivi sõda kestis 1750 aastat.

Mongolite vallutused.

Mongolid elasid asjas.

Mongolid tegelesid karvakasvatusega.

Tšingis-khaan oli mongoli Riigikogu liige.

Maadeavastused.

Üldiselt käitusid valged indiaanlastega nii, et tõmbasid neil perse lohku.

8. klass: ärkamisaeg

Kristjan Jaak Peterson oli Eesti esimene luuletaja. Ta käis jala Tartust Riiga kooli, aga millal ta jõudis õppida ja veel luuletusi kirjutada, seda ma küll ei kujuta ette, sest tal kulus ju kogu aeg käimisele.

Lydia Koidula tähtsus:

- Ta on tähtis sest et ta pild on rahatähel ja tal on suur luulegoku.

- Koidula pani aluse Eesti luulekogule.

- Tema kirjutatud luuletusi etendati Estonia seltsis.

- Koidula leiutas Eesti teatri.

9. klass: XX sajand

Majanduskriisi tulemusena olid enamus inimesi töötud, väga vaesed ja koledad.

Esimese Eesti Vabariigi aegsed kirjanikud: Anton Hannes Tammesaar, Suits ja Tahm, Johannes Vares-Barbariss, Andrus Rehepapp.

Milline oli enamlaste loosung? – Rahu, leiba, soola; Leiba ja tsirkust; Rahu, metsa, maad; Jätku leiba.

- Molotovi-Ribbentropi pakt oli kokkulepe, mille sõlmisid Stalin ja Hitler, et nad ei tungi üksteisele kallale. Selle pakti küljes oli veel üks salajane paber, kus vuntsid omavahel Euroopa riigid ära jagasid. Molotov ja Ribbentrop ei olnud selles loos tegelikult üldse olulised. Pärast aga sai Molotovi järgi nime üks jook (*täpsustus – Molotovi kokteil*).

- Kolhoosid olid kinnised asutused, kuhu pandi kinni koos lehmadega.

- Nõukogude ajal elati nii et ei olnud isegi vetsupaberit saada. Hea veel et ajalehed käisid ja mõnikord kui oli väga kiire minna vastavasse asutusse ei jõutud lehte isegi läbi lugeda.

- KGB ründas inimesi vara hommikul kui nad nägid unenägusid ja ilmselt mõtles nii mõnigi arreteeritu, et oh kui hirmus unenägu – aga kui inimene üles ärkas, osutus et ta istub juba KGB kongis.

INGLISE KEEL:

Obstainer – (karsklane) krantslane, marslane, kaslane

He died – ta on dieedil

Taniel has a rest – Taniel on arestis

Nädalapäev – jepstei

Fried chicken – sõber kana

Kes juhib Ameerika Ühendriike? – George Bush. – Mis on tema ametinimetus? – Põõsas.

Usundilugu/eetika:

Kristlusest:

Munk on kiriku isa teener.

Mungad pisteti kloostriisse kust nad ei tohtind välja tulla enne kui oli vanaaegne raamat käsitsi ümber kirjutatud. Ainult kui vahepeal juhtus katk või nälja häda siis nad võisid minna lohutama et kas nakkab või ei.

Nunnad ei ole nagu Viimses reliktilis et pandi vägisi ja anti peksta. nad läksid sinna ise kui oli elu isu otsas ja ei jõudnud enam lõbusat elu elada. Siis oli aeg vaeseid aidata ja muidu head teha.

Jaani kiriku külastus: giid rääkis, et müüride ladumisel seoti telliste vahele mõrdina pandud lubi munavalgega. Pärast õppekäiku pidid õpilased kirjutama, mis muljeid külastus neis tekitas.

„Jaani kirik on väga haruldane nähtus kogu Euroopas, sest see on ainus kirik, mis on ehitatud munavalgest.“

Judaismist: Mida arvad juutidest?

- Et seal on kõik teistsugune kui siin, sest seal ei tohi abielu rikkuda ega ka varastada. Normaalne usk.
- Kui ma avastaksin, et minu sõber on juut, siis ma teda ei hülgaks ega jätaks maha. Minu arvates on juudid venelastest targemad.

10 käsku:

- Sa ei tohi oma ligimise nime niisama suhu võtta.

Sabat:

- Sabati ajal tohib poodi minna, aga ei tohi kodust välja minna.

Iseloomusta lühidalt islami usku.

„See usk on sihuke et nad usuvad põhimõtteliselt kõike mis neile rääkida.“

„Ta on imelik, sest nad peavad iga päev ja hommiku vara juba palvetama. Muidu on seal ilusad naised ja saab seal endale rohkem kui ühe naise.“

„Ma tänan saatust et mina islami riigis ei sündinud. Mul pole nende vastu midagi aga maailm oleks rahulikum kui nende jumala käsud natuke teistsugused oleksid.“

„Moslemid usuvad et ei ole teist Jumalat peale Ahahi.“

Kas usundite tundmaõppimine on sinu arvates vajalik? Miks?

„Mina ei kasuta iga päev usundeid ega minu naabrid. Aga usundid on mulle vajalikud sellepärast et saada targaks.“

„Mõnikord läheb vaja kui ise sinna sattud. Sest kui sulle tuleb teel või kuskil vastu inimene kes räägib iisraeli keelt siis sa pead seda keelt oskama. Sest muidu jätad halva mulje.“

„Kindlasti vajalik – väiksena oleksin mina juudile näiteks sealihaga pakkunud.“

Mis on eutanaasia? Kuidas sa sellesse suhtud?

„Haigele inimesele pannakse või tõmmatakse välja juhe ja ta peab surema. Mitte kui midagi ei saa sinna parata. Kahju küll kuid see on loodud nii.“

„Eutanaasia – see tähendab tavaliselt surma. Mina ei elaks seda üle. Selle asemel võttaksin ma midagi ette.“

„Eutanaasia on halastussurm. Suhtun normaalselt, sest pole mõtet inimesel piinelda valude käes. Ta ju ütleb oma sugulastele et võigis surra aga sugulane ei taha kuna tall on veel elu ees.“

Enesetapp: Kuidas saaksid aidata inimest, kes plaanib enesetappu?

- Ma proovin ära kuulata teda ja abi pakkuda ja kui ta mind ei taha ära kuulata siis las tapab ennast ära.

Millised võiksid olla karistused eriti ränkade kuritegude eest?

- Mina ei tapaks neid ennem ma laseks nii palju kätekõverdusi teha kuni lõpetab halvategemise.

Abort:

„Mehed ärge võtku selles küsimuses üldse sõna. Et kui nad ütlevad, et naine peaks muudkui sünnitama, siis proovigu nad seda ise teha, aga nagunii ei saa hakkama. Ja saab üldse ilma nendeta ka väga hästi hakkama.“

Abielulahutus:

„Muidugi ei tohi lapsi traumeerida lahutusega. Et kui on mingi jama, et mees joob või midagi, siis tuleb teha nii, et lapsed teada ei saaks. Et kui nad magavad, siis lihtsalt annad vaikselt peksta.“

Tööeetika – nimeta töötegija kohustus.

- Ta ei tohi tulla hilja tööle ja peab olema vara töö. Ei tohi ropentada ega sisse magada. Peab kindlalt õigel ajal tööd ära tegema. Ei tohi teisi töökaaslast segada ja tülitada ning ei ole vaja lolli iba ajada.“

- Hea kodanik on see, kes töötab, aga mitte palju.
- Tööle tulles peab olema kaine mite täis naku sika. Peab olema terve ja tugev mitte sült. Peab olema töölaua taga enamvähem püsti mitte magama nagu Jüri.

ELUÕPETUS: Millistele inimestele võiks solvamise andestada ja püüda sellest mitte välja teha? – „Endast tugevamatele.“

Hieroglüüfi õigekiri: erokühvrik, herokühvel, varakühvel

Mis on Eesti rahvuskivi? – munakivi; telliskivi; petoon; asvalt.

AVALDUS KUTSEKOOLI DIREKTORILE:

Ma tahan õppida kokkaks. Võta mind lihtsustatud põhihariduse baasil.

Koolis uimastiennetusprojekt „See on sinu valik“ koostöös arstiteaduskonna tudengite ja politseiga. 5. klassi õpilane kirjutas päevikusse: 3.-7. maini koolis uimastamine.

Seletuskiri politseile I (noormees on 14):

„4. mai öösel vasta 5. maid sisenesime sekund händ poodi Suure Kaare tänaval ukse luku lammutamise teel sest Indrekul oli vaja riideid et diskole minna. Vähesse valguse paistel me leidsime midagi millest me mõtlesime et on moodsad. Aga järgmisel päeval tunduvalt heledamas olukorras Indrekule üldse ei sobinud need ja siis samal öösel 5. mail me läksime

neid tagasi viima aga meid märgati ühe väikese poisi poolt kes oli minu tuttav ja kes oli juba poes sees. Nii me jäimegi vahele.“

Seletuskiri politseile II:

„Läksime poistega linna peale eile õhtu. Algul me hängisime nii sama aga siis ütles Siim et tal on vaba pind ja me läksime tema poole ja oli tõesti vaba sest kedagi teist, peale Siimu kassi me seal ei näinud. Aga oli baari kapp ja kui Kaido tahtis vaadata mis seal sees on, siis algul ütles Siim et vanamees lööb meid kõiki maha, kui me sealt midagi võtame. Aga varsti ta ise arvas et võiks natukene viina valada sest üks pudel oli juba lahti. Me natuke valasime ja siis lasime kraanist vett asemele kui pudel oli tühi. Ja siis tuli mõte võtta teisest pudelist ka ja sinna sai ka vesi asemele lastud. Palju midagi me ei joonud sest meid oli kuus inimest. Ja igaüks sai ainult paar longsu. Me ei teinud seal midagi halba kui ainult muusikat kuulasime. Pärast mõned proovisid õuna veini mis oli kuskil teises toas, aga mina seda ei joonud kui ainult maitsesin. Siis, kui keegi politsei kutsus et me laamendame mida me ei teinud, me kolmekesi ronisime üle aia ja jooksime minema. Sest ei tahtnud politseile vahele jääda. Ja kui me jäime pärast Veski tänavas batrullile kätte siis see ei ole meie süü sest nemad olid autoga. Ja mind viidi koju ja ma ronisin keldri aknast sisse ja keegi mind ei kuulnud. Luban ennast parandada ja enam Siimu poole ei lähe kui tal on vaba pind.“

INTELLEKTIPUUDEGA INIMESE ERIPÄRAD:

- tunnetustegevuse häired, mis kestavad kogu elu – kõik psüühilised protsessid (mõtlemine, kõne, mälu, tähelepanu, tajud, aistingud) on puudulikud
- sagedane on erutus- ja pidurdusprotsesside tasakaalu häiritus: siit muutused isiksuse käitumises (kas liigne emotsionaalsus, isegi hüsteerilisus või vastupidi – inertsus, passiivsus)
- uute teadmiste ja oskuste omandamine raske
- ümbritsevat tajub väga kitsalt, peamiselt seoses isiklike kogemustega; kui isiklikud seosed puuduvad, ei jää õpetatav meelde
- meelespidamise ja meenutamise raskused; sageli seostab omavahel seostamatuid asju
- tähelepanudefitsiit, eriti tahtliku tähelepanu korral
- raskused lugemise ning suulise ja kirjaliku eneseväljendusega: ei mõista sageli teksti, baassõnavara väike, mõtete väljendamise täpsus kannatab (sageli ei suuda seletada, mida ta tegelikult öelda soovib); keelevaist puudulik
- ei mõista ülekantud tähendusega sõnu, metafoore, võrdlusi; probleemid mõistatuste lahendamise, sünonüümide ja antonüümide kasutamisega

- ei suuda mõista põhjus-tagajärg suhteid; tõsised raskused analüüsimisel; sellest tulenevalt ei näe ette oma käitumise võimalikke tagajärgi
- kergesti tekib vastumeelsus õppimise, eriti vaimse tegevuse suhtes; kipub alustatud asju esimeste raskuste tekkimisel pooleli jätma
- enesehinnang sageli ebaadekvaatne
- sageli ei mõista või mõistab valesti huumorit; puudulik ka zestide, miimika ja kehakeele tõlgendamise oskus
- väga kergesti negatiivse suunas mõjutatavad
- omaenda ja kaasinimeste käitumise suhtes sageli ebakriitilised
- raskused oma tegude planeerimisel ja tuleviku kavandamisel

MIS ON TEMAGA SUHTLEMISEL/TEMA ÕPETAMISEL ABIKS?

- Tee ennast arusaadavaks – väljenda ennast selgete, lühikeste lausetega. Ära kasuta abstraktsioone. Seleta potentsiaalselt võõrad sõnad lahti.
- Kontrolli, kas ta on sinust õigesti aru saanud. Vajadusel tuleb olulist infot korrata.
- Õpetamisel näitlikusta oma juttu: kasuta pilte, fotosid, filme. Too näiteid igapäevase elu valdkondadest, mis on talle tuttavad – nii aitad tuttava ja uue vahel kergemini seoseid luua.
- Oluline info korda kindlasti üle. Suulisest jutust ei piisa, talle peab jääma mingi meelepea (kokkuvõte, pilt, kavapunktid).
- Ole suhtlemisel kannatlik. Samas pane ennast olulistes asjades maksma ja kehtesta kindlad reeglid, mida tuleb järgida.
- Meeldejätmisel ja kinnistamisel aitab muusika ja laul, praktiline tegutsemine (vaatlus ja „oma käega katsumine“, õpitava läbimängimine, -kirjutamine või –joonistamine)
- Aita oluliste järelduste ja otsuste tegemisel, kellegi käitumise analüüsimisel
- Erilist tähelepanu vajab empaatiavõime kujundamine, et ta kaasinimesi mõistaks
- Suuremas kollektiivis ära jäta teda „kahe silma vahele“: aita kohaneda, kontrolli, kas ta suudab üldise tempoga sammu pidada; vajadusel tuleb tema ülesandeid lihtsustada

- Aita adekvaatse enesehinnangu kujundamisel: uutele tegevustele õhutamine on küll positiivne, kuid ikka olemasolevate võimete piires
- Hinnangud tema kohta olgu konkreetsed ja asjalikud. Väldi hägusust, ümbernurgautlemist, mõistukõnet. Kui on vaja kriitiline olla, siis tuleb seda olla. Mittemillegi eest kiitmine ei aita teda kuidagi.
- Pea meeles, et ta vajab konkreetsust õpetamis- ja sõprussuhetes. Teda tuleb õpetada olema võrdväärne partner.

Usuõpetuse juurde jõudes – ega Eestis erivajadustega inimeste usulisest harimisest kuigi palju räägitud ega kirjutatud pole. Samas pean seda teemat väga oluliseks, sest kui ühiskond on ikka veel erisuste suhtes umbusklik ja vaenulik, siis kirik ju ometi võiks olla see koht, kuhu mahuvad ka teistsugused inimesed kui meie, ilusad ja targad.

On teada, et puuetega lapse sünd annab sageli vanemate usule tõsise löögi. Pastoreid ja hingehoidjaid koolitatakse peresid toetama, kuid palju vähem räägitakse sellest, kuidas puuetega lapsed koguduses ja pühapäevakoolis võiksid oma koha leida.

USULINE MÕTLEMINE.

Jean Piaget määratles lapse 4 arenguastet. Kõrgeim neist on formaalsete operatsioonide periood. Sellele tasandile jõudnud laps (11.-16. eluaasta) on võimeline loogiliselt mõtlema mitte ainult oma vahetu keskkonna objektide ja sündmuste piires, vaid ka abstraktsetes kategooriates. Suudab püstitada hüpoteese ja neid kontrollida.

Goldmani järgi on kõrgeim usulise mõtlemise tase abstraktne usuline mõtlemine – sellel tasandil suudavad inimesed leida isikliku suhte Jumalaga, mõistes, et Piibel räägib muistsete lugude kaudu ka neist enestest. Metafooride tähendusest aru saades mõistetakse, et lugu võib konkreetse sündmuse kirjeldamise kõrval anda edasi ka üldinimlikke tõdesid, mis puudutavad inimkonda tänapäevalgi.

Sugugi kõik inimesed ei jõua abstraktse usulise mõtlemiseni, st paljud teoloogilised arutlused jäävad neile kaugeks. Ta juhib tähelepanu asjaolule, et paljud teismelised ja noored tajuvad pinget, mis valitseb teoloogilise maailmapildi (eriti jäiga ja literaalse puhul) ning loogilis-teadusliku maailmakäsitluse vahel, millega tegeldakse teistes õppeainetes. Sellise pinge üheks tulemuseks on soov üleloomulikke asju loomuliku terminoloogias tõlgendada. Näiteks, tõlgendamaks Punasest merest läbiminekut, kõlas üks vastustest, et Jumal “suutis vee välispinnalt eemaldada molekulide kineetilise energia ning katta selle jääkorruga, mis hoidis vett tagasi voolamast”.

Mina näen aga siin küsimust selles, milliste vahenditega lood ja eetilised tõed kuulajatele esitatakse. Kui lihtsalt Piiblit ette lugeda ja uskuda, et Püha Vaim ikkagi kuulaja südames oma töö teeb, ei pruugi me häid tulemusi saavutada. 10 aastat tagasi külastasin pühapäevakooli tundi, kus noor tulihingeline õpetaja luges 45 minuti jooksul 12-14-aastastele lastele ette Pauluse kirju, kusjuures ta ise sõna otseses mõttes „põles“. Mina olin tolles tunnis sellepärast, et nimetatud grupis viibis 4-5 last mu oma koolist ja ma tahtsin näha, kuidas nemad teemast aru saavad. Kuna mingeid kommentaare ega seletusi ei järgnenud, küsisin õpetajalt, kas ta usub, et lapsed Paulusest aru said. Vastus oli, et pühakirja kaudu räägib Püha Vaim ja tungib kuulaja hinge, isegi kui nad loetust selles tunnis aru ei saanud, jõuab vajalik tõde hiljem nendeni. Paraku läks asi just nii, nagu ma kartsin – grupp lagunes kiiresti ja õpiraskustega lapsed kadusid pärast jõule, kui välisabi pakid käes.

Vaimupuudega lapsed on täpselt sama lugude- ja uskumisaltid kui tavalapsed. Neid vaimustab jõulude ajal võimalus laulda koori peal jõululaule, nad elavad kaasa Jeesuse sündimise loole ja ootavad samal ajal erutatult, mida päkapikk hommikuks sussi sisse on toonud. Nad usuvad meelsasti ja kahtlusteta, et Jumal on maailma loonud, samuti, et Jeesus Suurel Reedel risti löödi ja et ta kolmandal päeval üles tõusis. Lood püsivad neil hästi meeles – kuna ma juba aastaid kõigis klassides jõulusündmustest räägin ja ülestõusmispühade ajal lisaks munadevärvimisele pühade tõelist tausta püüan avada, on mind pea igal aastal hämmastanud, kui hästi lapsed eelmistel aastatel räägitut mäletavad.

Jumal.

Nooremad vaimupuudega lapsed mõtlevad Jumalast kui antropomorfsest olendist, kes mõjutab maailma otseselt – laseb vihma ja lund sadada, päikest paista ja karistab pahasid inimesi, kes on kurja teinud. Otse loomulikult on Jumal hea, aga ta ka karistab inimesi, kes sõna ei kuula. Traditsiooniliselt paistab siit isapilt – Jumal-isa kui perekonnapea. Jumal näeb ja kuuleb kõike – ta näeb ka seda, kui õhtul jalgu ei pese ja kui klassivenda kiusad.

Ka neid erutab ja paneb muretsema headuse ja kurjuse probleem maailmas. Ühes klassijuhatajatunnis, kui rääkisime hooletutest autojuhtidest, kelle süü läbi inimesed liiklusõnnetustes viga saavad, avaldas 11-aastane poiss arvamust, et ega Jumal ikka igale poole ei jõua, sest tänavaid ja autosid on maailmas nii palju, sellepärast mõtles ta välja politseinikud, et need teda aitaksid.

Palvega on asi täpselt nii nagu tavalastegagi – algklasside lapsed usuvad meelsasti, et Jumal täidab soove ja üks poiss, kellele päkapikud detsembris midagi ei toonud, esitas palve, et Jumal talle kommi saadaks. Kui suunata lapsed mõtlema sellele, et paluda võib ka mittemateriaalseid asju ja üldse mitte ainult iseendale, on nad ka sellega väga nõus ja nimetavad kaasaelamisega inimesi, kellele nad head sooviksid (muuhulgas ka näiteks, et matemaatikaõpetaja ei

oleks enam nii kuri ja et suur poiss kõrvalklassist suitsetamise maha jätaks). Jeesus sündis, et inimesi õpetada, et nad head oleksid. Ülestõusmise loo järel küsib igal aastal keegi, kas Jumal tema ka surnuist üles äratab, kui ta on niisama hea nagu Jeesus.

Vanemate laste puhul on sama kogemus nagu sageli normintellektiga inimestegi puhul – kui ollakse hädas, pöörduakse kergemini Jumala poole ja palutakse abi. Kogemus noormehega, kes suures hädas tavapärase sarvilise asemel Jeesust hüüdis, kuigi tal puudus igasugune religioosne taust ja ka igasugune kalduvus usklikkusele – pigem vastupidi.

Piiblilugudesse suhtutakse nagu muinasjuttudesse – neid usutakse, sest jutus see on nii, kuid kuna lastel ei ole eeluskü, et Piibel on sõnasõnaliselt tõsi, siis avaldatakse selget umbuskü asjade suhtes, mille kohta nad teavad, et see ei saa nii olla. Mõistmine sõltub lapse oma kogemustepagasist – ei ole võimalik loo tuumani tungida, kui lugu ületab su kogemustepiiri.

Goldmani eeskujul olen ka ise jutustanud erinevas vanuses vaimupuudega lastele piiblilugusid, et näha, kuidas nad neid mõistavad.

Kaks sellist lugu olid Jeesuse kõrbekiusatus ja väepealiku sulase tervendamine. Jutustasin loo oma sõnadega, illustreerides seda piltidega ja selgitades vajadusel ka tausta (milline on kõrb, kui kaua inimene võib söömata olla). 5. klassi lapsed (vanus 11-13) andsid küsimusele, miks Jeesus, kuigi ta oli näljane, kive leivaks ei muutnud, järgmisi vastuseid:

- kive ei saa üldsegi süüa
- viisakalt tuleb küsida (st Jeesuse kiusaja ei teinud seda piisavalt viisakalt)
- tal ei olnud veel kõht väga tühi
- äkki tal oli meelest läinud, kuidas võlutakse.

/Goldmani katses vastasid nõnda 5-7-aastased lapsed./

Üks laps ütles, et Jeesus ei tahtnud kiusajale näidata, et ta oskab kive leivaks muuta, sest muidu see saab ka teada ja teeb järele (vt Goldmani katse!).

Meil on tegemist konkreetse operatsioonalse usulise mõtlemisega.

10. klass, 16-19-aastased, kes on pool aastat usundilugu õppinud, andis järgmised vastused:

- * Ta ei tahtnud järele anda, muidu oleks olnud nii, et teeb seda, mida teine käseb;
- * Ta tahtis tõestada, et suudab ka ilma toiduta vastu pidada;
- * Ta läkski kõrbesse paastuma;
- * Kõrbes oleks ta pidanud vähemalt midagi jooma. Toiduta vastu pidada on küll võimalik, kuid mitte ilma veeta. Sellepärast see ei tundu mulle kuigi võimalik.
- * Ta pani oma tahtejõudu proovile.

Selgelt on tegu Goldmani vaheastmega konkreetse ja abstraktse usulise mõtlemise vahel, kus püütakse asjale leida loogiline seletus, kuid kui elukogemus ütleb muud, siis eitatakse üsnagi resoluutselt.

Väepealiku sulase tervendamise loo jutustamise järel küsisin, kuidas sai nii juhtuda, et haige sai terveks, kuigi Jeesus tema juures ei käinudki.

3. klass:

- ta saatis kellegagi arstirohtu ja haige võttis seda ja sai terveks
- arst saab telefoni teel ka õpetada, mida tuleb teha, et haigus ära läheks (st saatis juhised ravimiseks)
- haige ei olnudki haige, võib-olla ta ei tahtnud tööle minna ja ütles, et on haige
- vahepeal käis keegi teine arst
- Ei usu, et niimoodi saab terveks teha.

10. klass:

- Jeesus tundis haiguse tundemärgid (kirjelduse järgi) ära ja sai aru, et asi ei ole tõsine ja ütles, et mees saab terveks.
- On idamaiseid ravikunste, kus ka haigust ravitakse selle peale kaugelt mõeldes.
- Kui inimene midagi väga usub, siis need asjad lähevad mõnikord täide. On olnud selliseid tervekssaamisi, kus keegi ei usu, et see võimalik on.

Selged seosed õpilaste isiklike kogemustega!

Veel näiteid: Kadunud poja lugu:

14-a. poiss: „Kui mina peaksin kodust ära jooksuma ja veel raha kaasa võtma ja selle ära raiskama, siis saaksin raudselt peksa ja mingit pidu ei tuleks.“

16-a poiss: „Ma arvan, et isa ei käitunud õiglaselt. Ta ei oleks pidanud kurjategijast poega nii lahkelt vastu võtma. Ta oli ka oma vanema poja vastu ebaõiglane. Ilmselt armastas ta oma nooremat poega palju rohkem, aga laste vahel ei tohiks niimoodi vahet teha.“

Tähendamissõna kadunud lambast:

15-aastane poiss, taluperest: „Ükski karjus ei käitu nii, et jätab 99 lammast maha ja läheb ühte otsima. Kõik ülejäänud jooksevad ju seni minema ja kahju on palju suurem.“

Jeesus kõnnib vee peal:

13-aastane poiss: „See pidi olema mingisugune selline peegeldus, et neile tundus, nagu ta kõnniks mööda vett. Vesi võis olla ka väga madal, ilmselt ta teadis, kuhu astuda, et jääks selline mulje. Teine mees (Peetrus) aga astus paadist välja sügavasse vette ja hakkas kohe vajuma.“

Tähendamissõna külvajast:

15-aastane tüdruk: „Ilmselt see külvaja ei olnud kunagi vilja külvanud. Ta oli linnainimene, kes ei olnud seda tööd varem teinud. Igatahes oli see puhas vilja raiskamine, et ta üldse ei vaadanud, kuhu ta külvas.“

Selgelt nähtub, et tähendamissõnu püütakse seletada ainult omaenese kogemuste baasil. Kõrgemat üldistust ei teki.

Tund teemal „Kümme käsku“ Kroonuaia koolis (tunnis osalejad olid 16-19-aastased):

- abstraktsete teemade käsitlemine on üldse väga keerukas ülesanne. Mahutada 10 käsu tutvustamine 45 minutisse nii, et see hõlmaks ka arutelu, on eriti raske. Kui selle tunni oleks pidanud andma praktikant-tudeng, oleksin seda peaaegu võimatuks ülesandeks pidanud. Tegelikult hindan tundi ise hindegaga „3“, sest peamiselt koosnes tund õpetaja jutust (kuigi kaasnes näitlikustamine). Ilmselt oleks olnud tark jagada käsud kaheks ja teha kaks tundi.

- Lapsed „haakisid“ tunduvalt kergemini nende käskudega, mis olid neile igapäevase elu näidete varal tuttavad. Nende kohta oli neil ka tunduvalt rohkem oma arvamusi.

Et analüüsida, kuivõrd kõneldu „kohale jõudis“, palusin lastel järgmisel päeval kümne käsu teemadel reflekteerida. Et õpiraskustega lastest suudavad vaid väga vähesed iseseisvalt kirjalikult arutleda, andsin ette küsimused:

1. *Miks andis Jumal Iisraeli rahvale 10 käsku?*

- Nad elasid muidu sellist elu, mis Jumalale ei meeldinud. Tapsid ja varastasid ja kummardasid ebajumalat. Tegid endale kullast vasika. Ja rikkusid abielu.

2. *Millised käsud sulle meelde jäid?*

- Kõige rohkem nimetati „Ära tapa“, „Ära riku abielu“, „Ära varasta“, „Ära valeta“, „Austa oma isa ja ema“. Üks noormees pani kirja käsu „Ära vahi oma ligimese naist“. Mitte keegi 14 noorest ei nimetanud kuju valmistamise keeldu ja Jumala nime ilmaasjata suhu võtmist.

3. *Kes või mis võib inimesele ebajumalaks saada?*

- Raha.
- Auto.
- Pruut.
- Mõni on ise enda jaoks jumal.

4. *Miks peavad inimesed meeles pidama, kes on ainus ja tõeline Jumal?*

See osutus raskeks küsimuseks! 8 noort jäid vastuse võlgu.

- Sest Jumal tegi inimesed.
- Jumal ei tahtnud, et inimesed hukka lähevad.

5. *Mida tähendab „hingamispäeva pidama“?*

- Et liiga palju tööd ei tehaks. Inimene peab puhkama ka. Perega olema.
- Jumal vist ikka tahtis, et kirikus käidaks sellel päeval?
- Et sellel päeval saaks rahulikult hingata. Kui sul on tööd tehtud.

6. *Kuidas saad sina väljendada austust oma vanemate vastu?*

- Räägin neile oma asjadest. Probleemidest ka.
- Pean neid meeles. Emadepäeval näiteks. Helistan, kui hiljemaks jään.
- Ei kurvasta neid. Kui mingid jamad on siis hoian enda teada.
- Ei küsi raha liiga tihti.
- Toon oma pruudid näha.
- Arutan emaga igasugusi asju. Annan osa oma teenitud rahast talle.

7. *Kuidas sina mõistad käsku „Ära tappa“?*

- Et ma ei tee kunagi aborti ja teistele ka ei soovita.
- Sääski ja satikaid võib ikka tappa. Ja jahil käija.
- See on selleks, et kui hing täis läheb ei võta kohe nuga. Ikka kohtusse tuleb anda.
- Ei tasu rääkida ilgusi teise kohta. Võid teise elu täiega ära rikkuda.

8. *Kas elus võib ette tulla olukordi, kus valetamine on õigustatud?*

- Kui on vaja kellegi elu päästa.
- Ei saa öelda ju inimesele eriti naisele et ta on kole. Ikka ütled et näed hea välja.
- Suurte jamade ära hoidmiseks.
- Hädavaled on lubatud. Kui kedagi aitad sellega.

9. *Kas annaksid oma abikaasale abielurikkumise andeks, kui ta selle ausalt üles tunnistaks?*

Tüdruk: Kui ta andeks paluks, siis annaks.

Tüdruk: Kui lapsed oleks, siis annaks. Aga enam ei usaldaks.

Tüdruk: Viskaks välja, mingi selle teise juurde.

Poiss: Kindlasti ei annaks.

Poiss: Mis elu see pärast seda oleks. Teeks kindlalt tagasi ju.

Poiss: Suurem osa inimesi on abielu rikkunud. Parem, kui abikaasa ei saaks teada. Kui saab, siis ei tule enam midagi välja.

NB! Ükski noormees ei soostunud oma naisele abielurikkumist andeks andma!

10. *Seleta sõna „himustama“!*

- Midagi väga endale tahtma.
- Kui näed miskit mis meeldib.
- Tahan seda mida mull ei ole.

Miks ei tasu võõrast vara himustada?

- Ei tasu end õnnetuks teha. Aga inimene on juba selline et ta muudkui vahib kõike võõrast. Eriti naisi.
- Kui sa nagu nii ei saa paljusi asju, siis on mõtetu nende peale mõtelda.
- Kui oled kade kellegi peale et tal on uhked värgid siis muutkui mõtled selle peale ja lähed hulluks ära kätte.

KOKKUVÕTE: Kümnet käsku analüüsi omaenda kogemuste valgusel, kuid üht-teist oli sellest tunnist ikka õpitud ka. Jumalaga seotu jäi noortele siiski suhteliselt kaugeks, sest puudusid isiklikud kogemused.

Probleemid tekivad väga paljude abstraktsete asjade mõistmisega:

patt, lunastus, päästmine, Püha Vaim. Mina ei ole teadlikult neist väiksematele lastele rääkinud, sest tean omast käest, millisesse kitsikusse võib inimese asetada olukord, kus ta satub ettevalmistamatult „kaananikeelsesse“ keskkonda. Mitmel aastal olid mul just sel ajal, kui ainekava järgi pidi tutvustama kristlikke kirikuid, KUS-i tudengid koolipraktikat sooritamas – vabakoguduslikust mõttemaailmast ja keelekasutusest lähtus terve hulk probleeme: lapsed ei saanud õpetajatest aru ja õpetajad osutusid mitmel puhul olevat suurtes raskustes selgitamisega, mida nad ühe või teise keelekujundi puhul mõtleavad.

Kui laps on olnud pikka aega tõrjutu positsioonil, siis on Jumala headust ja armastust raske uskuda.

Kroonuaia Kooli lõpetanud noormehe luuletus (kirjutamise hetkel 20-a):

Õõ sünge pime ning jahe

Ja üle kogu maa

Ei aita siin soove ega tahe

Ei keegi kuulata

Ei keegi näe häda kutset

Ei keegi kuula ka

On kinni pandud kõik ukсед

Ei siit sa abi saa

Ja pöödub ta Jumala poole

Tal viimane häda

Oma elu ma usaldan Jumala hoolde

Sest ühiskond mäda.